

Saja-aastane murdunud kask linnamäe lael pakub ümbruskonna lastele toredate ronimisvõimaluse

Peedu Kerikmägi virgutab kujutlusvõimet

Juhani Püttsepp

„See on seda!“ ütles üks küla-meest teraselt silma pilgutades. „Kui sa minust õigesti aru saad, mida ma mõtlen!“

Teine noogutab vandeseltslaslikult, ta taipab väga hästi. Ka tema arvates on seal midagi erilist.

Nemad kaks ja küllap veel paljud on seda – mingit erilist tunnet – seal kogenud. Kui jumala võõras aga sinna otsima läheks, silmaks ta kõigepealt üle saja meetri pikkust puudega kaetud seljandikku. Rohelise turris trollisoengu tekitavad kõrged männid, kivi- ja meeleto sarapuuvõsa.

Seljandikku piiravad ühelt poolt külavahetee, teiselt poolt luht ja jõgi, kaugemalt raudtee. Seljandiku laele viib ühelt küljelt kitsuke teerada ja luha poole laskub järsult laudtrepp. Seal ronides peab küll ette vaatama,

sest nõlva kaldenurk on 25 kraadi.

Ronid ühest küljest üles, teisest alla ... Vaatad, et ei kukuks, peatud korraks ja jalutad edasi. Järsunõlvaline küngas, neid on ka mujal, aga mitte palju. Ilus koht, kuigi hirmsasti võssa kasvanud, mahalangenud puudega kaetud. Nii ongi. Ahjaa, ühel mäeküljel sarapuu all hakkab silma tammelehega looduskaitsemärk.

Selline ta on – paik, mis mõnda ajendab eriliselt tundma, mõtlema ja ette kujutama. Otsapidi Elva linna servas Peedul asub Kerikmägi.

Söögiks meetrine säga. 1936. aasta suvel töötasid Kerikmäel arheoloogid eesotsas Harri Mooraga. Nende tähelepanu köitsid vanad kuused mäe juurest mööduva tee servas, mille tüvedesse oli lõigatud riste. Sealtsamast, kruusavõtukohast, oli välja tulnud paarisaja aasta vanuseid sõrmuseid.

Peedu Kerikmägi

Elva jõe vasakkaldal Vapramäe naabruses asuv kirde-edelasuunaline mäeseljak, kus asus üks Eesti väiksemaid linnuseid, mis oli rajatud 5.–6. sajandil. Arheoloogiamälestis. Plaani-takse hõlmata Elva maastikukaitseala sihtkaitsevööndisse.

Oletatavasti saanud nime püha-paiga või kabeli järgi.

20. sajandi alguses oli kasutusel peoplatsina, ka näitelava asupaik. Kohalikud elanikud mäletavad, et mäe otsa on kantud klaverit.

Vt ka Jaan Eilarti kirjeldust raamatust „Looduse õpperajad“ (1986).

Ohvriannid, vanad hauakohad?

„Paistab, et kohal, kust tee üle seljaku läheb, on vanarahva silmis mingi pühapaiga tähendus olnud,“ kirjutab Harri Moora uuringute aruandes, mis on ilmunud Õpetatud Eesti Seltsi toimetistes 1939. aastal.

Arheoloogid huvitas aga ennekõike seljandik, mille otsi lõikasid läbi sügavad kraavid. Kõik viitas muistsele linnamäele.

Kaevamisel tulidki päevavalgele põlenud palgid, muistsete nelinurksete ehitiste jäänused. Ka hulgaliselt kive, mis olid täitnud nii võitlusvahendite kui ka ballasti otstarvet: hoidsid kinni mättast ja kasetohust katuseid. Samuti 18 metallikildu ja 503 savikildu, jäänuseid rauasulatamise tulekoldest. Loomaluid, ka üle meetri pikkuse säga säilmeid. Jäljed asustusest „esimese järelkristliku aastatuhande keskelt“ kuni „umbes 1000. aastani“, on märkinud ajaloodoktor Harri Moora. Pärast seda oli Peedu linnamägi, õuepindalalt Eesti väiksemaid, „areneva sõjatehnika, kasvanud väehulkade ja sõdade muutunud iseloomu tõttu üleelatud“.

Tuletagem meelde, et aastal 1030 põletasid Kiievi-Vene suurvürsti Jaroslavi družiinad maha kahekümne kilomeetri kaugusel asuva Tartu linnuse.

Väike tornikesega maakabel? Kuidas sai linnusepaik endale aga nimeks Kerikmägi, sellele väljakaevamised vastust ei andnud. Eesti rahvaluule arhiivis leidub 20. sajandi algupoolest seitse üleskirjutust, mis kõnelevad mäel asunud pühakojast. Ühes loos vajunud see maapõhja, kui õpetaja unustanud purjuspäi issameie lugemata.

„Kõneldi ikka, et kui kiriku jutluse ajal minna mäe peale ja panda vasak kõrv vastu maad ja vaikselt kuulata, siis olevat ka oreli mängu ja kirikuliste laulmist kuulda,“ täiendab ülalmainitud lugu Tõravere külas elanud, 1893. aastal sündinud Alma Kivi. Ta tunnustab üleskirjutajale, et käinud ise seal mäe peal korduvalt, „aga ei saanud kunagi kuulda, et kas on ka kuulda“.

Harri Moora poja, arheoloog Tanel Moora sõnul ei saa kedagi keelata mõtlemast, et mäel asus kirik. „See on tänapäeva rahvaluule. Mu isa ja ema

Metsamees Peep Põntsoni soovitusel tasuks Kerikmäel korraldada võsaraiumis-, mitte istutustalgud

Vaade Peedu Kerikmäele Elva jõe luhalt

(etnograaf Aliise Moora – *toim*) rääkisid, kui palju lorajutte neile aeti.“

Tanel Moorale on kaugelt suurem küsimärk, kuidas inimesed muistses linnuses toime tulid: „Kuidas nad seal talve üle elasid, kuidas õnnelikud olid ja lapsi said. Meil on võimatu ette kujutada, kuidas nad mõtlesid.“

Samas võis selles paigas, linnamäel või seljandiku muul osal, tee ääres asuda kabel. Tanel Moora väitel leidis Liivi sõja ajal „kabeleid ja pühapilte igal pool“.

Neid leidis ka Liivi sõjale järgnenud Poola ajal hästi palju, kinnitab Tartu ülikooli arheoloogiakabineti juhataja Heiki Valk.

Milline võis olla keskaegne kabel? „Puust ja tillukene,“ vastab Heiki Valk. Näiteks neli korda seitse meetrit.

„Pinke seal polnud, kindlasti oli kivist altar, lakooniline. Ehitisel võis olla ka väike torn,“ maalib lugeja vaimusilma ette pilti maakabelist kunstiajaloolane Mare Kask.

Rootsi aeg tõi Liivimaale pühakultuure väljajuurimise ja kabeelite järjekindla hävitamise.

Tulevik laialehise parkmetsana.

„Näe, vaher! Aga miks ta

kõver on? Konkurent surub teda ja karmilt surub,“ kõneleb Kerikmäge uudistav metsameeste nõustaja Peep Põntson. „Sarapuupõõsaid ikka sellises kohas ei ole vaja.“

Kui liiva sees leidub kruusa (karbonaate), siis uueneb mets peamiselt sarapuuga. Kuidas aga hoida nõlvu võsastumast? Kas võtta appi lambad või niita igal aastal?

„Linnamägi on tsivilisatsioon, mitte džungel. Selle peaks puhtaks tegema, korrastama,“ soovib Peep Põntson. „Puurinne on hõre, valgust küll. Laialehised puud, vaher ja tamm, on järelkasvuna ilusti olemas. Peaks neid tagasi löikama, siis stardiksid nad kiirusega meeter aastas. See oleks paiga jaoks parim lahendus. Mõned kõrged vanad männid ja laialehised puud teises rindes. Parkmets. Linnamäe lagi jääks lagedaks, aga varjuküllaseks.“

Paigast kilomeetri kaugusel asub Vapramäe loodusmaja. Vapramäe–Vellavere–Vitipalu sihtasutuse välja antud raamat „Vapramäe Vapu“ (2012) jutustab Kerikmäest nõnda.

„Ma kuulen siin mingit erilist suminat,“ märkis Vapu. „Justkui kõneleksid läbisegi paljud inimesed. Need hääled tulevad kuskilt väga kaugelt. Nad kõnelevad: hoidke loodust ja hoidke neid mägesid, ärge laske siia lähedusse midagi suurt ehitada. Õppige kuulama oma südame häält ja elama selle järgi.“ ■

Juhani Püttsepp (1964) on bioloog ja kirjanik.